

Ilyés Sándor

Narratív reprezentáció és szubkulturális gyakorlat: kolozsvári fiatalok az 1950–1960-as évek munkásklubjaiban

Biografikus szövegek – narratív reprezentációk

Már néprajz szakos diákként felkeltette érdeklődésemet néhány olyan megnevezés, amely az idősebb kolozsvári magyar lakosság használatában általánosan jelen volt és van, nemcsak a mindennapi kommunikációban, hanem például a rádióadásokban vagy az írott sajtóban is. Nem túl gyakran, de elő-előbukkantak olyan megnevezések, amelyeket – kolozsváriként – jómagam is hallottam szüleimtől: a *fások*, *bőrösök*, *vasasok*, valamint ritkábban a *Viktória-klub*. Nyilvánvaló volt, hogy munkásklubokra utaltak ezek a terminusok, de a használatban helyszíneket jelöltek meg, amelyeknek a múltjuk miatt maradt meg az elnevezésük. Meglepő, hogy az említett klubok már három vagy négy évtizede nem működnek oly módon, mint aminek megnevezéseiket köszönhetik, és virágkorukat az 1950-es és az 1960-as években éltek. Közismert elnevezésük ugyanis a fiatalok szórakozási alkalmait takarta, pontosabban a hétvégi táncalkalmakat. Nyilvánvaló, hogy az elnevezések a szakmát, azt az iparágat jelölik, amely a fiatalokat foglalkoztatta. A név először az illető szakmában dolgozó munkások otthonát, szakszervezeti székhelyét, épületét jelölte, majd a szórakozási formák térnyerése folytán egyrészt magát az épületet, másrészt egyre inkább az ifjúsági találkozásokat, szórakozás általi csoportosulásokat, és ezáltal egy olyan szubkulturális jelenséget, amely identifikációs lehetőségeket hordozott magában.

Kolozsvár egyik közismert helytörténésze, Asztalos Lajos, impozáns kötetet adott ki a város helyneveiről. Adattárában a közismert munkásklubok is meg vannak jelölve, néhány alapvető információ kíséretében, amelyekből kiderül, hogy hol is áll/állt az illető klub, és hogy néhányuk

közismert szórakozó helyiség volt. A *Bőrös-otthon* az Apor utca (1964-ben I. C. Frimu utca, 1999-től Dimitrie Comșa utca) 7. szám alatt állt, amíg le nem bontották az 1980-as években. A *Fások* helyisége pedig ma is a Karolina tér (1957-ben Dimitrov tér, 1964-től Muzeului tér) 3. szám alatt tekinthető meg, a *Viktória-klub* a Sebestyén-palotában, az Egyetem utca (1957-ben Puskin utca, 1964-től Universității utca) 3. szám alatt működött még a hatvanas években is. Az épület maga ma is áll. A *Vasas Szakszervezet* székháza a Fejedelem utca (1964-től Dobrogeanu-Gherea utca) 17. szám alatt működött. Az épületet a mai napig CFR-klubnak nevezik, és koncertek, találkozók, különféle események bérelhető színhelye (Asztalos 2004: 89, 139, 146, 420, 519).

Adott egy olyan történeti jelenség, amely leginkább napjainkban talál párhuzamokra: az akkori fások és társaik a mai diszkók és különböző műfajú zenékre szakosodott klubok fiataljaihoz hasonlóak. Van viszont egy jelentős különbség: az akkoriak szakmai foglalkoztatás szerint szerveződtek, a mai klubok zenei preferenciák alapján verbuválják tagjaikat. Persze, már a munkásklubok esetében is elég nagy volt az átjárás, de létezett egy „törzsgárda” minden klub esetében, és az is általánosnak volt mondható, hogy a faiparban dolgozók leginkább a fásokhoz, a bőrparban dolgozók leginkább a bőrösökhöz – és így tovább – jártak szórakozni, velük azonosultak. A szakmai identitás sokkal inkább meghatározta fiatalkori csoportidentitásukat is. A rendszeres táncalkalmak a fiataloknak szóltak, számukra talán a legfontosabb szórakozási formákat jelentették, ezáltal egy koresoport kiemelt jelentőségű csoportosulásairól beszélhetünk. Ugyanakkor generációs jelenségek voltak, mert házasság után már nem illett odajárni. A házasoknak külön bálakat rendeztek, többnyire vállalati alapon, de ezek jóval ritkábbak voltak, mint a fiatalok minden hétvégi szórakozási formái.

Kutatásom során ezeknek a helyszíneknek és csoportosulásoknak a feltérképezését végeztem el különböző források alapján (élettörténetek, sajtóanyag, szépirodalom, történeti irodalom). Talán a legfontosabb forrástípust – és a tipikusan néprajzi terepmunkát a felgyűjtött interjúk, szövegek képviselték. A címben szereplő biografikus szövegek igazából az élettörténetet jelentik, a gyűjtés élettörténeteket céltott meg, az élettörténetekben megjelenő reprezentációk által kívánta megragadni a munkásklubok, a különböző ifjúsági csoportosulások jelentését és jelentőségét. Az élettörténet mellett más szövegeket is felgyűjtöttem, fotókat, iratokat, sze-

mélyes tárgyakat is megtekintettem, és az ezekhez kötődő szövegek miatt döntöttem a tágabb megnevezés, a biografikus szöveg mellett. Mindezek a szövegek és tárgyak az élettörténet vonzásköréhez tartoztak, a szövegek egymáshoz viszonyulva lehetőségét adták a vizsgált jelenség mélyebb elemzésének. A *Patrimoine et dialogue entre les cultures* című Kolozsvárra koncentrálnó kutatás során, 2002 és 2004 között, tíz élettörténetet gyűjtöttem fel, de ezek közül csupán ötöt használtam fel jelen dolgozathoz. 2008 és 2010 között pedig további hat élettörténetet rögzítettem, hozzájuk kapcsolódó más, rövidebb biografikus szövegekkel egyetemben. Ha a teljes korpuszt tekintem át, akkor a tizenhat személy közül tizenkét férfi volt és négy nő, a legidősebb beszélgetőtársam 1922-ben született, míg a legfiatalabb 1947-ben, ugyanakkor kilencen kolozsvári születésűek voltak, heten pedig beköltözők. Ez utóbbiak kivétel nélkül fiatal korukban telepedtek le a városban, legtöbb esetben a nagyipari munkahely miatt érkeztek Kolozsvárra, kivétel nélkül a második világháború után, azaz leg hamarább 1946-ban, de leginkább az 1950-es és 1960-as években. A 2002 és 2004 között gyűjtött élettörténetek olyan szempontból is fontosak a kutatás számára, hogy akkoriban a cél nem a munkásklubok kutatása volt, hanem kolozsvári élettörténetek gyűjtése, a munkásklubok mégis – konkrét rákérdezés nélkül – előbukkantak az életpálya fontos állomásaiként, az identitás megnyilvánulásának helyszínéként.

Különböző megközelítések eredményeképpen az élettörténet alatt értettek már módszert, folklórműfajt, irodalmat és sok mást – minden esetben kiemelve a biografikus jelleg meghatározó voltát. Összekapcsolták az önéletrírással, ami sokszor a kettő keveréséhez, akár azonosításához vezetett. Az összefoglaló munkák (Hofer–Niedermüller 1988, Atkinson 2006, Keszeg V. 2007b, Bögre 2007) alapján kétségtelen, hogy az élettörténet nem egy egyszerű szöveg, hanem kontextusával együtt egy szociális viselkedést jelent, egy stratégiát, amely által az egyén a társadalomhoz kötődik, és amely által megfogalmazza identitását. Az élettörténetet számos különböző tudományban – néprajz, antropológia, szociológia, történelem, irodalom, pszichológia – hasznosították, ennek következtében elméleti meghatározása és módszertana is sokféleséget mutat. Létrejöttét tekintve az irodalmi és tudományos kutatások összehasonlítása sokkal kevesebb eltérést vet a felszínre, mint elsőre gondolnánk (vö. Lejeune 2003: 130–165). Akárcsak a kutatás szempontjából másik meghatározó fogalom, az identitás esetében más megoldást nem láttam, mint hogy az

élettörténetet is saját diskurzusomba integráljam, saját gondolatmenetnek megfelelően használjam fel. Természetesen az etnográfiai, antropológiai és narratológiai megközelítések álltak hozzám a legközelebb, de minden esetben továbbgondolásra serkentettek, nem a nálamnál képzetesebb és tapasztaltabb szerzők elméleteinek a továbbfejlesztésére, hanem az élettörténet jobb megértésére és használatának mikéntjére.

Egy egyszerűnek tűnő meghatározás szerint az élettörténet egy életút, egy életpálya története, megszövegezett formája (vö. Niedermüller 1988: 379). Nem próbál ez sem egy kimerítő megközelítés lenni, de helyes kiindulópont lehet. Rámutat arra, amit én a terminus abszolút alapjának tekintek: az élettörténet egy szöveg. Nem képes arra, hogy az életpálya egy variánsa legyen, hiszen egyetlen szöveg sem képes rá, hacsak nem valós az önmagát író végtelen szöveg utópiája. Inkább egy szimbolikus reprezentációnak nevezhetjük. Ha mindig szem előtt tudjuk tartani a szöveg voltát, akkor a helyes úton haladunk. Ha szöveg, akkor mesterséges alkotás, amely más szövegeket hív elő, és adott séma szerint ölt alakot. Valóban a témája sajátos, és a téma valóban az egyén életpályája. Ez utóbbi is kulturális alkotás, tehát az élettörténetet sem tekinthetjük másnak, mint akár többszörösen is mesterséges alkotásnak. A kulturális meghatározottság pedig azt jelenti, hogy sajátos forgatókönyvet követ, ugyanakkor nem választható el a kommunikációs helyzettől sem. Létrejöttének körülményei adják a második alapvető jellegzetességét: a néprajzkutató, a gyűjtő – egy kívülálló személy kérésére, hatására születik meg. Sokszor megtörténik, hogy ez nem tudatosul a feldolgozás során, és így tarthatatlan eredményekhez vezet¹. Pedig az élettörténet mindenképpen lehet egyben a kutatás eszköze (vagyis minél gazdagabb információforrás egy vagy több adott témakörben), és a kutatás tárgya is (vagyis az élettörténetet vizsgáljuk a maga egészében és egységességében), a kettő talán nem is választható el egymástól teljes mértékben (Niedermüller 1988: 378).

¹ Érdekes, hogy az egységes, folyamatos történet érdekében egyes kutatók azt ajánlják, hogy a kutató kérdéseit kivágva, többnyire kronológiai sorrendbe helyezett epizódok összeszerkesztésével, esetleges ismétlések kiküszöbölésével állítsuk össze az élettörténetet, amely csak a mesélő szavaival lesz tolmácsolva (Atkinson 2006: 10). Ezek a lépések viszont éppen a kontextusokat, a beszédhelyzetet rejtik el, kivette azt az értelmezés folyamatából. A beszélgetések hiteles visszaadása, publikálása egészen másképpen alapozza meg olyan komplex, nehezen megfogható jelenségek vizsgálatát, mint amilyen például a mentalitás (lásd Páczkán 2002).

A mesterséges jelleg megerősítéseként – mely a kutatás számára nem negatív előjelű – kapcsolhatjuk össze a szöveget az emlékezet komplexitásával. Történetmondásról van szó, az emlékek felelevenítéséről, habár inkább azt mondanám, hogy az emlékek megszövegezéséről, tehát megkonstruálásáról. Az élettörténetét mesélő egyén diskurzusában egy személyes múlt jelenik meg, mégpedig a jelen perspektívájából feltárolt múlt (Gyáni 2000: 138). A valóság utólagos rekonstrukciója (Niedermüller 1988: 384) – mondhatnám, ha nem érezném a „valóság” fogalmát túlon túl problematikusnak, megragadhatatlannak és egyelőre kezelhetetlennek. Mindenképpen rekonstrukció, tehát konstrukció, amely természet-szerűen tartalmaz egy bizonyos fokú szelektálást (Mandelbaum 1982: 29), hiszen egyrészt az emlékezőképesség véges, az emlékezés torzít, másrészt számolnunk kell a mindenkori szándékos felejtéssel is. Smaranda Vultur fogalmazta meg azt, hogy bármilyen eseményt egyenlő mértékben alkotnak a megtörtént dolgok és a róla szóló történetek, diskurzusok (Vultur 1998: 337). Valójában nem marad más belőle, mint az utóbbiak, így az élettörténet szövegének megalkotásakor is legtöbbször szövegekről szóló szövegek hangzanak el.

Az élettörténet tehát egy biografikus szöveg, amely egy adott beszédhelyzetben hangzik el, és amely a jelen szemszögéből a múltra támaszkodva konstruálódik meg. A gyűjtő által előidézett szöveg, amely mindenképp az identitás megszövegezett területe, egy öndefiníciós aktus.

Élettörténetekből tudjuk meg azt, hogy az egyén milyen szerepet szán magának, milyen szerepben forgalmazza saját magát mások előtt, és az értelmezés arra is magyarázatot adhat, hogy miért éppen az adott szerep mutatkozik meg, milyen társadalmi modellek állnak a háttérben, és mi lehet a funkciójuk. Megtudhatjuk, hogy az egyén hogyan viszonyul a világ dolgaihoz, hogyan élte meg vagy éli meg a kisebb vagy nagyobb történelmi eseményeket, ezek milyen szerepet játszottak az életében. A megfelelő léptékcsokkentés tagadhatatlan eredménnyel jár: egy valós, konkrét példán keresztül vizsgálhatunk meg általánosan megnevezett, felületesen bemutatott társadalmi jelenségeket, kulturális folyamatokat – vagyis azt, hogy az egyén hogyan használja a (maga) kultúrá(já)t.

Egy olyan közérthető fogalom és mégis olyan komplex struktúra mint a város megfoghatatlannak és képlékenynek látszik, igencsak nehezen vizsgálhatónak. Természetesen az általános jelenségek és folyamatok szintjén könnyebben születnek meg tudományos vagy laikus kijelen-

tések, de azt már nehezebb meglátni, hogy az egyének szintjén miként történnek ezek a folyamatok. Az élettörténetek vizsgálata éppen ebben nyújt segítséget². Az egyén szemszögéből világosodik meg az, hogy mit jelentett egy csoportkultúra, mit jelentett egy munkaközösségnek a tagja lenni, egy klubban szórakozni, egy generációnak a modelljét interiorizálni, szabályait megtanulni és betartani. Az élettörténet mutathatja meg, hogy mennyire sokszínű és sokszínűen változó egy város lakossága, és a másik oldalon pedig mennyire sokféle valós vagy virtuális közösségbe tartozik egyszerre egyetlen személy, és ennek megfelelően hányféle szerepet vállal fel, identitása hányféleképpen aktivizálódik, ennek hányféle típusát, formáját használja.

Ha az élettörténet alatt csakis a szóban elmondott, a kutató kérésére elhangzó szöveget értünk – én pedig ebben az értelemben használom, mivel a gyűjtés csakis ilyen szövegeket eredményezhet –, akkor ez többszörösen mesterséges alkotás rendkívül pozitívan fogható fel. Mivel nyilvánvaló, hogy a kutató kérésére készül, a kutató és beszélgetőtársa koprodukciójának terméke, adott a kontextusa. A mesterséges felidézés közege jelenti – elsősre paradox módon – a természetes közegét. Igazából nem lehetséges ebből az adott kontextusból kiragadni, csak elhallgatni ezt a kontextust. Persze, számos esetben úgy tekintenek reá, mint egy szövegre, ami van, és információkat hordoz, de ezt nem nevezném szakmai attitűdnek, azaz ez már nem szakmai közeg. Mert ha hiteles a közlése, egyáltalán közlésre kerül, akkor nyilvánvaló, hogy beszélgetés(ek) terméke, hogy vannak benne gyűjtői kérdések, gyűjtői attitűdök, hogy kérdőív vagy valamilyen más segédanyag segítségével született meg és így tovább. Vagyis ontológiailag adott a kontextusa és a mibenléte, és ez hatalmas pozitívum. Ilyen értelemben nem fikció, mint a kontextusából kiragadott folklórszöveg, hanem saját műfajának megfelelő funkcionális alkotás. Ekképpen a hitelesség kérdése sem kérdés, hanem a szöveg funkcionálásának sajátosságai, az egyéni stratégiában megnyilvánuló reprezentációk képezik a lényegét. Magától adódó kontextusa miatt az identitás hordozója: a mesélő felmu-

² A városantropológia, általában a városkutatások esetében az élettörténetek használata, hasznosítása a továbblépést jelentheti, mivel egy olyan személyes nézőpontot tár fel, amelynek segítségével a város mint tér és mint társadalmi háló, valamint a hozzá kapcsolódó tapasztalatok, gyakorlatok sajátos értelmezése válik lehetségessé (Niedermüller 1987).

tatja önmagát a kutatónak és a világnak, úgy ahogy az számára megfelelő. A narratív perspektíva megragadásával fel lehet mérni az identitás megnyilvánulási formáit, a szövegbeli nonfunkcionális identitásformákból pedig levezethetők a funkcionális identitásformák, mindez egy funkcionális identitás-megnyilatkozás keretében.

A felhasználás során a kutató értelmezi az élettörténet szövegét. „Az értelmezések pedig természetükből adódóan agressziót hajtanak végre a szövegen, akárcsak az élettörténet, egy értelmetlen helyett hoznak létre egy értelmezett világot” (Vajda A. 2008: 110). Kutatói értelmezés a mesélő értelmezésére születik, vagyis akár azt mondhatnánk, hogy a kutató és mesélő között egy értelmezési paktum jön létre. A kutató felkéri a mesélőt a szöveg elmondására, de predispozícióit és elemzési szándékait nem közli vele, éppen arra kíváncsi, hogy a mesélő hogyan mesél, hogyan ad értelmet élete epizódjainak, hogyan rajzolja meg identitását. Ha nincs lehetőség résztvevő megfigyelésre, akkor az élettörténetek gyűjtése nyújthat a legtöbbet az identitás értelmezésében, hiszen a narratív perspektívának megfelelő értelmezések vannak annyira beszédesek, mint bármilyen más terepen tapasztalható reprezentáció.

Munkáscsoport, munkásklub a fiatalok perspektívájából

A második világháború után, különösen az 1950–1960-as években a táncalkalmak miatt váltak oly közismertté és magától értetődővé a kolozsvári közbeszédben a szakszervezetekre utaló fogalmak: *a fások*, *a bőrösök*, *a vasasok*. Ezek helyeket, alkalmakat jelöltek, és csoportosulásokat is. És nem szükségszerűen csak szakszervezeti tagokat, vagy az illető termelési ágban dolgozókat jelölték, hanem az illető helyiségekbe, csoportosulásokba rendszeresen járó személyeket. Ugyan a szakszervezetekhez szorosabban vagy lazábban kapcsolódó fiatalság saját társaságának, az illető iparágban dolgozóknak szervezte meg ezeket a táncalkalmakat, mindenki részt vehetett, aki kifizette a belépődíjat. A fiatalság pedig nemcsak a foglalkozás szerint verődött kisebb-nagyobb baráti körökbe és szórakozási csapatokba, hanem a személyes kapcsolatok mentén, és a lakhely szerint is. Nagy lehetett az átjárás ezekben a csoportokban, de ez úgy tűnik, hogy nemcsak a munkások esetében volt így, hanem más társadalmi csoportoknál is. A század eleji kolozsvári sokszínű középosztály foglalkozásonként

tagolt szerkezetében a szórakozás szempontjából megengedett, esetleg egyenesen elvárt volt az átjárás (Gyarmati 2005: 301–302).

Az átjárások viszont nem jelentették azt, hogy egy személy állandóan váltogatta a szórakozás helyszíneit. Inkább arról van szó, hogy más foglalkozású, de lakhelyéhez közelebb fekvő, vagy barátai, közeli ismerősei által látogatott szakszervezeti klubba járt el rendszeresen szórakozni, és alkalmanként egy-két másik klubot is felkeresett. Megvolt és talán a ma is élő tagok körében még mindig megvan az illető klubnak a presztízse, fontos dolgot jelentett az, ha valaki a fásokhoz vagy a bőrösökhöz vagy valamely másik csoportosuláshoz járt el hétvégeként. Az akkori szórakozási alkalmaknak nem volt akkora palettája, mint manapság, ezért a fiatalabb korosztályok számára a kolozsvári klubok legalább olyan fontos identifikonstruáló tényezőkké váltak, mint a mai fiatalok számára a különféle zenei vagy egyéb szubkultúrák és fogyasztói szokásrendszerek.

A szórakozási alkalmak az egyén életének egyik dimenzióját jelentették, de főképpen fiatal korban egyik különösen fontos részét. Volt, aki foglalkozás szerint is beleillett a megfelelő klub elnevezésébe, de volt, aki személyes kapcsolatok révén, a baráti kör vagy a lakhely közelsége miatt lett egy adott klub tagja. A tagok számára jelzésértékű volt a klub elnevezése, identifikációs tényező. Maga a klub és az alkalmak strukturálták életüket, jelentéssel ruházták fel a beélt tér egy adott szegmensét, higiéniai és öltözködési normákat írtak elő, közös zenei, táncbéli és egyéb ízlést feltételeztek. Habár a szakszervezet és a klub közé nem tehető egyenlőségjel, megjegyzem, hogy a szakszervezeteknek saját helyiségük, saját sajtóorgániumuk, saját működési szabályzatuk volt, amely bizonyára hatással volt a szórakozási alkalmakra is.

A fások, a bőrösök és a többiek nemcsak hétvégeken kerültek kapcsolatba egymással, hanem kisebb csoportokat, baráti köröket alkottak a már említett munkahely, lakhely és személyes kapcsolatok révén. Mindenképpen meghatározó szerepe volt a hétvégi táncalkalmaknak, de a csoportkohéziót más aspektusok is megerősítették. Szubkultúrákat, csoportkultúrákat alkottak, akik egy helyre jártak szórakozni, a csoportjelleg, kulturális közelséget pedig a szakmai közeg is megerősítette. Egyforma vagy hasonló szakmában dolgoztak, tehát közös volt a kulturális háttér, a mindennapok élettapasztalata, a sajátos nyelvezet, viselkedésmód és értékrend. Még akkor is, ha más iparágban dolgozók kerültek a „helyi csapatba”, a közös nevező megvolt, mivel ipari munkásként egy-

azon világ részét képezték, hasonló gondokkal küszködtek és hasonló céljaik, érdekeltségeik lehettek.

Mindehhez még hozzáadódik a generációs megegyezés és az akkorjait sem elhanyagolható divat. A kutatott jelenség a klubok szabadidős tevékenységéhez kötődik, a rendszeres hétvégi táncalkalmakat foglalja magába, amelyek a fiatalok által kerültek megrendezésre és a fiataloknak szóltak. Nem tévesztendő össze egyéb alkalmi rendezvényekkel, vállalati bálokkal vagy hasonlókkal. Az utóbbiakból is akadt bőven, mivel paternalista szemléletmódjának és kontrolligényének köszönhetően a vállalat, a párt vagy a szakszervezet szokott táncmulatságokat, tematikus ünnepeket rendezni munkásainak, és ekkor minden generáció képviselve lehetett. Különösen a hivatalos ünnepek voltak ilyen alkalmak, elsősorban a szilveszteri multság, amely a hetvenes években is még végigkövethető a sajtóban, mintegy közös ünneplés képét mutatva: a kiöltözött munkások a vállalat klubjában, gyűléstermében vagy egyéb tágas helyiségében mint egy boldog család koccintottak a fényképész lencséje előtt.

A megszokott, minden hétvégi táncalkalmak azonban másfajta eseményt jelentettek, ami a mai klubélethez vagy diszkóhoz hasonlítható, egy generációnak a szórakozási alkalmait, hiszen házas korban már nem volt illő odajárni. Ahogyan a mai különféle ízlést tükröző klubok megjelenik a fiatalok számára a város terét, ugyanúgy a második világháború utáni két-három évtizedben a fások, bőrösök, vasasok is kiemelt pontokat jelöltek a városban. Nem voltak ekkora ízlésbeli különbségek, sokkal nagyobb lehetett ezért az átjárás is, de a fiatalok számára elkülönültek ezek a pontok és a hozzájuk rendelt események is. Ebben az időszakban már rögzültek a helyszínek, vagyis a közismert, „klasszikus” helyszínek nem változtak. A bőrösök Apor utcai székhelye kissé kintebb helyezkedett el, de közelebb volt a Dermata gyárhoz és a környékén kialakult munkásterlephöz. A vasasok már közelebb voltak a város központjához, míg a fások valójában a központban várták a fiatalokat, akik számára bizonyára az is élményt jelentett, hogy „bementek” a városba szórakozni. A Karolina tér régi munkáshelyszínnek számított, már a század elejétől hol a 2., hol a 3. szám alatt működtek vegyes vagy saját szakszervezeti székhelyek, különösen a fásoké, valamint a szakszervezeti sajtó kiadóinak is helyet szorított, a *Famunkás* kiadói hivatalának postacíme a 2. szám alatt szerepelt. A század elején pár évig a Szociáldemokrata Párt székhelye is a 2. szám alatt volt. A főtéri elhelyezkedés azért sem volt megvetendő, mert pár lépésre

volt a főtéri, Deák Ferenc utcai korzótól. A cselédpiac is itt volt egy időben, valamint a cselédek korzója sem feküdt messze, a sétatéri sétányok váltak annak helyszínévé.

A munkásifjúság nem volt egyedül a város terében a szórakozás szempontjából sem, a diákoknak külön klubjaik és táncestélyeik voltak, a hóstátiak közismertek voltak rendszeres színházlátogatásukról, báljaikról és minden szombat esti táncalkalmaikról (vö. Pillich 1985: 28). A nagypolgárság és a hozzá kapcsolódó értelmiség a második világháború után már egyre kevesebbet lehetett jelen a város életében, de korábbi báljainak, kultúrtevékenységének hírneve még egy ideig fennmaradt.³ A város akkori rohamos terjeszkedése, a munkásság számarányának egyre nagyobb fokú növekedése ellenére az ifjaknak tudomásuk volt a többi társadalmi csoport tevékenységéről, saját maguk aktivitását és kultúráját a többihez viszonyítva fogalmazták meg, az egyre erőszakosabb hivatalos diskurzus ellenére nem tekintették saját kultúrájukat dominánsnak, hanem csak a város egy szeletének, amely mellett sok más is helyet kapott. Sőt, a munkáskultúránál nagyobb presztízzsel bíró csoport- vagy rétegek kultúrák képviselték a másik kultúrát, hiszen a munkásság még elég nehéz gondokkal küzdött, lakás, öltözködés és élelmezés tekintetében sem volt könnyű helyzetben, a kulturált szórakozás illemtudó is „magasabb” szintről kellett importálnia. A biografikus szövegekben a polgárság, az értelmiség, a tulajdonosok rétege pozitív példaként jelent meg, a velük való kapcsolat pedig sikerélményt jelentett, az egyén kiemelkedését az egyszerű munkás mindennapi szerepéből.

Minták és vágyak kereszteződésében a táncalkalmak a sajátos etikett szellemében szerveződtek, az ifjak szépen kiöltözve érkeztek a helyszínre, ahol tánccal, beszélgetéssel, udvarlással mulatták el az időt. A szabályok világosak voltak: kulturált öltözethez kulturált viselkedés dukált, tánctu-

³ A nagypolgári, arisztokrata hatás a század első felében nyilvánvaló volt még a munkásság szórakozásának, kulturális életének szintjén, ugyanis illendő volt megtanulni táncolni, eljárni a tánciskolába, ahol a tánc mellett a felső társadalmi osztályok mintájára – néhol a sznobizmust súrolva – illemtudókat is kapott az ifjú. A Kóváry-telep vasutascsaládjai így emlékeztek vissza: „Amikor aztán nagyobbak lettünk, akkor vittek a szüleink Jámborhoz, Stadlerhez a tánciskolába. Az volt a fiatalok legnagyobb szórakozása, minden este a táncóra, s aztán a fillér-estélyek. Ez volt egy nagyon kedves szokás, amiben sokan részt vettek a telepről” (Pillich 1985: 44). Jámbor Mihály neve a *Kolozsvári Munkás* és az *Erdélyi Munkás* lapjain is feltűnik, az 1900-as évek elején, mint a táncoktatás helyi tekintélye.

dás, kellemes beszédmód, korlátozott alkoholfogyasztás és a szebbik nem képviselőivel való foglalkozás az udvarlási szabályoknak megfelelően. Ez volt minden esetben az általános és hivatalos diskurzus a táncalkalmakkal kapcsolatosan. A további részletezés viszont más aspektusokat is a felszínre hozott, az ifjúság generációs sajátosságainak megnyilvánulásait. Tény, hogy a táncalkalom a szórakozás legfontosabb formája volt, az alkalmi mozizás, színházba járás, kávéház vagy vendéglő látogatása, korzózás, kirándulás mellett sokkal nagyobb presztízzsel bírt. Az öltözet előteremtése, a kötelező zsebpénz felhajtása többé vagy kevésbé súlyos anyagi megterhelést jelentett, amit vállalnia kellett a fiatalnak, ha társaival tartani kívánta a lépést, ha az adott csoport tagja kívánt lenni.

A helyszín milyensége nem volt túl fontos, a klubhelyiséget inkább különös alkalmakkor szervezett bálokra volt szokás feldíszíteni. A rendszeres hétvégi táncalkalmakkor a terem nagysága volt a fontos, egy átlagos gyűlésterem, a közepén táncterrel, a szélén pedig székekkel, ahol a lányok és a gardedámok foglaltak helyet. A gardedám az ötvenes években általánosnak volt mondható, ekkor még az elitek példájára szokás volt a lányok „örzése”, később azonban a fiatalokat egyre inkább magukra hagyták. A helyiség tehát proxemikailag két részből állt, az aktív központi táncrészlegből (a tettek mezeje) és a pihenésre, beszélgetésre alkalmas perifériális részlegből. Külön helyen, dobogón foglalt helyet a zenekar, amelyet a belépői díjból fizettek a rendezők. Az összegyűlt pénzből futnia kellett az esetleges terembérrre, a villany- vagy egyéb költségekre, néha a felügyelői díjra, habár ezt a rendező fiatalok inkább magukra vállalták. Külön helyiségben büfé is üzemelt, ahol a táncban megfáradók kedvükre és lehetőségeik szerint ehettek, ihattak.

Este nyolc órakor bement az ember. Kilenc órakor zárták a kaput. Ott nem volt mese, lejött Daróczi bácsi, a főnök, egy nagy kulcsa volt, bezárta a kaput, s elment, ott nem volt mese. [...] Na most: ott, mikor bemenünk, tettünk úgy, mint az iskolások, nézte:

–Na, ezt kipucolhattad volna, így, úgy.

Tiszta legyen a kezünk. A nyakkendőnk legyen kivasalva, az ing, a cipő legyen tiszta, vasalt nadrág, minden, felengedett. Kész. Kifizettük a tagságot, mert ott volt egy tagság, mert ugye, kellett tartani a takarítást, a rendet, ez mindenütt megvolt tartva, a belépő. Adtunk, nem tudom, mostani pénzt, olyan tízezer lej, húszezer lej, egy olyan taxát.

Bementünk, jött a lány a mamával – az édesanyja volt, a nővére volt, a szomszédasszonya volt, de valaki kíséerte, idősebb kellett legyen. Ott is a lány kifizette a taxát, az idős nő nem kellett, ő bement anélkül. A mamának nem kellett. Akkor felmentünk, leültünk, körbe volt a nagy teremben padok, és székek, ilyen rendes táml..., hát..., támaszkodó székek. S leültünk oda. Megkezdődött a tánc, felment a zenekar a színpadra, s akkor felálltam, s kinéztem magamnak egy lányt, amelyik ott ült, s akkor elmentem:

– Szabad egy táncot?

S bemutatkoztam:

– T. Gy. vagyok.

Ő Rozsika, nem tudom mi, s akkor táncoltam. Vége volt a táncnak:

– Köszönöm szépen.

Leléptél. Volt úgy, hogy megkérdezted:

– Foglalt? Jöhetek diskurálni, vagy nem tudom mi.

Akkor mentél, és ott álltál a gardémama mellett és mellette, mert nem volt annyi hely, hogy leülhettél. S vártad a következő táncot. Akkor, egy bizonyos idő után volt egy tíz perc szünet. A tíz perc szünet alatt ott volt egy izé, valamelyik kereskedő, valami patron, vagy nem tudom mi, berendezett egy szobát magának, ott lehetett kapni üdítőt, lehetett kapni bort, sört, de csak kicsi mennyiségben, nem volt szabad, hogy berúgjál, vagy nem tudom mi. Akkor édességet, tésztát, cukorkát, ilyesmit. Ha lánnyal voltál, bementél oda, s:

– Na, mit tetszik, mit parancsolsz?

– Hát, azt mondja, megeszek egy tésztát.

– Jó, kérem.

Ott mindig kellett legyen zsebpénzed. Azért vállaltuk a Csúzdát is, ezt-azt, hogy...pénzt nélkül nem volt mit keress ott. S vettünk egy-egy izét, egy krémet, egy tésztát, valamit, s vettem egy szukkot [üdítőt], vagy egy fél deci rumot, vagy egy pohár bort, s voltak olyan kicsi asztalok. De lábon álló volt, nem volt, hogy leülj. S ott elfalatoztál, minden, bementél, volt mosdó, megmostad a kezed, szappan volt, törölköző, megtörölted, minden, aztán mentél, és táncoltál tovább, ott taperoltad a kicsi selyemruháját, a...megmosakodtál, minden, s bementünk, mint aki jól végezte dolgát, s tizenegy órakor vagy tizenkettőkor behúzták az utolsó nótát, az indulót. Kész, mindenki szépen ment a ruhatárba, vette a ruháját, és szépen lement, csendesen, mind ki merre lát, jobbra-balra, ott nem volt

kiabálás, szép, csendesen, finoman, mindenki ment haza. Akkor volt egy másik figura. Ha volt pénzed, és úriember akartál lenni – ott álltak a fiákeresek, itt a Farkas utcában végig ottan a temető felé, arra is, és itt befelé, a Bástya felé álltak a fiákeresek. Akkor mentél:

– Na, hazakisérhetem?

– Há hogyne.

– Na, jó, tessék jönni.

S akkor vitted a gardémamát, s a csajt, s:

– Tessék.

Felültél, te felültél a kocsis mellé. A gardémama és a csaj hátul elkényez... terpeszkedtek, s akkor kérdezte a kocsis:

– Fiatalúr, hova megy?

– Le a Bulgária-telepre.

– Rendbe van. Gyí!

Kiáltott, s ment a ló szépen. Ők szépen ott diskuráltak, minden, én meg a kocsissal szoktam, hol lakik, hova jár, így-úgy. Később aztán már jöttek a taxik. Akkor mentél, és fogadtál egy taxit, akkor már könnyebb volt. Megmondtad a sofőrnek, s vitt haza. De a legszebb volt ez, mikor fiákerrel vitted haza. A ló szaladt, úgy este csend volt, nem volt olyan nagy forgalom, mint mostan. Emlékszem, hogy mentünk le, le kellett hozzam a Bulgária-telepre azt a csajt. A Honvéd utcán köves út volt, ilyen gránitköves. Cak, cak, cak, cak, ahogy szaladt a ló. Csend volt, minden, nem tudom, hogy voltak azok a lovak, azok soha nem mentek lépésbe, mindig szaladtak, tudod, a talpuk menésük. Na, leértünk jól, odamentünk az izé elé, a lány elé, a kocsis leszállt, leengedte a lépcsőt, mert volt a fiákernek, leengedte, megfogta a kezét, lekísérte őket, visszaült a bakra, s:

– Na, fiatalúr!

– Mennyivel tartozom?

Há, harminc lej, ötven lej, száz lej. Kifizetted a kocsist, s:

– Köszönöm szépen.

Leszálltál te, s ott még öt percet diskuráltál. Meg is mondta a mama:

– Rózsika, csak öt percet.

– Igen.

– Kezit csókolom – elköszöntem, megpuszítottam, ha olyan volt, ha nem, kezet csókoltam, s leléptem. És megadtam a következő találkát, mondjuk csütörtökön. És nem volt szabad menni udvarolni csak kedden, csütörtökön és szombaton. [...]

Na, s szép világ volt, nem mind mostan. Mondom, hogy életemben, amíg élek, azt nem felejttem el. Egy olyan társaság volt, s egy olyan szórakozási hely, hogy nem volt Kolozsvárt. Nem is lesz.

A látható aspektusokon, közös vonásokon, normákon túllépve fontosabbak az attitűdök, a társadalmi viszonyok, az identifikációs reprezentációk. Azok a jelenségek, amelyeket csak az értelmezés hozhat elő, és ennek megfelelően nem a valóságban fellelhető tényekként ragadhatók meg, hanem az értelmezési műveletek eredményeként, olyan reprezentációkként, amelyek a tudományos diskurzus narratív szabályainak kell engedelmeskedniük. A források jellege amúgy sem enged meg más sikeresnek tekinthető utakat. Fiatalok szórakozása más generációk számára lehet erőltetett, érthetetlen, elítélendő, netán eszement és veszélyes, de a benne élőknek, az azt gyakorlóknak értéket, azonosulást, az elérendő divatot vagy a megélendő boldogságot jelenti. Egy szórakozási kultúrával való identifikáció pedig adott korosztályok számára a jelen felismerését, megélését képviseli, az egyén identitásának nagyon fontos részét. Az anyagi vagy bármilyen más fajta áldozat, megterhelés megtérül, amint az adott kulturális milliónek való megfelelésben előjönnek olyan aspektusok, mint a presztízs, a hierarchiában elfoglalt pozitív hely, a társadalmi szerep elérése, és nem utolsósorban az azonosulás sikere. Az azonosulás velejárója a biztonságérzet, a valahová tartozás érzete, a jelentésrögzítés, az élet megélésének a normális medre, azaz a társadalomba való sikeres beilleszkedés állapota.

Csoportidentitás és szubkulturális tőke a munkásklubok esetében

Szubkulturális jellegű szerveződés és csoportidentitás tekintetében a munkásklubok ismét a hivatalos diskurzus és az akkori fiatalok magániskurzusai között helyezkedtek el. Az előbbi a hatalom, az ideológia előírásainak megfelelő szerepek meglétét, egy homogén társadalmi osztálynak és kultúrának az egyik – ugyancsak homogén – részét mutatta fel, egy közösségnek tekintett munkástársadalom szakmák szerinti csoportosulásainak kisebb léptékű közösségeit, amelyek a munkás közkultúrának egyes elemei köré csoportosulva szub/csoportkultúráknak tekinthetőek, csupán az a baj velük, hogy ilyen tekintetben előírások hozták létre őket,

és nem funkcionáltak valójában csoportkultúrákként. Az utóbbi a hivatalos verzió mellett szervezkedett, saját kezdeményezésre, sajátos értékek és attitűdök mentén, amelyeknek vajmi kevés köze volt az előírt szerepekhez. A klubok szabályzatai, a sajtóban megjelenő hírek éppen a kettő közötti diszkrepanciát jelezték, amikor folyamatosan párhuzamba állították a megfelelő nevelő jellegű kulturális aktivitást, művelődési életet és a pusztá szórakozást, egyszerű táncolást. A fiatalok mégis az utóbbival azonosultak, számukra a tánc nem volt egyszerű, nem volt vad és nem volt haszontalan, hanem generációjuknak fontos kulturális megnyilvánulása, egy olyan alkalom, amely saját normáik szerint szerveződött, ahol saját értékek koncentráálódtak.

Találkozásaik kulturális elemek sűrűsödési pontjai köré szerveződtek, magaskultúrából átvett – de más társadalmi rétegek kultúrájához hasonló – minták alapján teremtették meg saját csoportkultúrájukat, ezekhez hozzákapsolták saját jellegzetes elemeiket és igényeiket, így hoztak létre valami sajátosat, az emberi kultúra adott elemeinek a sajátos artikulációját. Természetesen csoportkultúrájuk sok más csoportkultúrával függött össze, nem izolált rendszerként élt, hanem kölcsönös viszonyrendszerben a lokális és tágabb társadalom keretében. A fiatalok élete családi kötelek, munkahelyi viszonyok, szomszédsági viszonyok (erős lokális határok a különböző telepek, negyedek között), baráti kör és még sok más jegyében zajlott, identitásuk is mindennek függvényében alakult és működött. Alkalmi vagy folyamatos szabadidős csoportosulásaik még gazdagabbá tették ezt a viszonyrendszert, és a felnőtté válás és házasság közötti időszaknak egyik meghatározó elemévé váltak. Egy fiatal számára fásnak vagy vasasnak lenni igazából az ifjúsági csoportosulást, a szórakozási formáknak való megfelelést jelentette, amihez hozzákapsolódott a szakmai képzése és aktivitása, családi előképei ebből a szempontból, baráti viszonyai és a város beélésének teljes heterogén tapasztalata. A fásokkal, vasasokkal vagy bőrösükkel való szabadidős csoportosulás akkor is identifikációs jellegű volt, amikor az illető ifjú nem az adott iparágban dolgozott, de barátai, családi „öröksége” vagy szerelmi kapcsolata folytán egy adott klubba járt szórakozni. Mind az egyéni, mind a csoportos viszonyulások összességéből álltak össze ezek a klubok, ennek megfelelően az egyéni és csoportos identitások is egymáshoz viszonyulva funkcionáltak. Ki több, ki kevesebb szállal kapcsolódott az illető klubhoz, ami igazából összetartotta őket, az a fiatalság megélésének sajátossága.

A csoportnak való megfelelés egyéni stratégiák sorozatát aktivizálta, ezeknek a konfrontációja, valamint a lokális, az életkori, a szülői kultúrának a sajátosságai olyan értékeket fogalmaztak meg, amelyek presztízzsel bírtak a körükben, a szubkulturális tőke elemeivé váltak. A szubkulturális tőke Thornton (1996) állítása szerint a szubkultúra és a magaskultúra között von párhuzamot, hiszen mindkettő esetében megvannak ezek a presztízselemek, legyenek azok fogyasztási javak, társadalmi viszonyok, kapcsolatok, fizikai jellemzők vagy morális attitűdök. Ezek által az egyén egyrészt felmutatja saját hovatarozását, hozzátartozását az adott csoporthoz, a fokozatok szerinti megfelelés pedig ebben a csoportban kijelöli hierarchikus helyét. A presztízselemek halmozása vagy állandó gyakorlása nem jelenti automatikusan az egyén vezető pozícióját a csoport keretében, hanem inkább az adott csoport és kultúra iránti elkötelezettség fokozatát, a megfelelés kinyilvánítását.

Említettem, hogy a munkásklubokkal kapcsolatos általános biografikus diskurzusok a kulturált szórakozást, a kiöltözést, a „szép” táncot emelték ki jellemzőkként. Egy pozitív beszédmód ez, amely a magaskultúra mintáira az etikettnek való megfelelést, egy másik kultúrából való részesedést forgalmazza, a kilépést a mindennapok munkáskultúrájából. A fiatalok, saját bevallásuk szerint, nagyon szigorú higiéniai, öltözködési és viselkedési szabályoknak engedelmessé jutottak el a legmagasabb szórakozási formáig. De a klubokhoz kapcsolódó további történetek egy másik gyakorlatot is feltárnak, amely a fiatalság – és nemcsak – akár időtlen értékeit hozza a felszínre. Ezekről lesz szó a továbbiakban. Nyilván a biografikus szövegekben is végigvonul egy hivatalos diskurzus és egy populáris diskurzus, azaz egy hivataloskodó narratív reprezentáció és egy szubkulturális diskurzus, az egyéni és csoportos gyakorlatok pedig a kettő közötti dinamikában aktivizálódtak.

Fizikai erő

Egyik ismerősömet kérdeztem a klubok életéről egy hétköznapi beszélgetés közben. Arra a kérdésre, hogy milyen volt ott az élet, a válasz meglepően a következő volt: *mi lett volna, mi lett volna – verekedés*. A meglepetés részemről nyilvánult meg, mivel addigi beszélgetőtársaim beszámolóit mindig valami „széppel” kezdődtek, és a bennem kialakult kép eleganciával, méltósággal, egyfajta fennköltéssel volt teljes. Persze, verekedés

mindig volt a fiatalság körében, mindig is lesz, különösen a fizikai munkát végzők lehettek és lehetnek nagy mesterei. A táncalkalmak pedig inkább az udvarlással, tánccal, a fiatalok közösségi életével függtek össze a szememben. De a gyűjtések újraolvasásakor nyilvánvalóvá vált, hogy szinte sehol nem jelennek meg a szövegekben a klubozások verekedés, összetűzések nélkül. A virtuskodás, a férfiaság bizonyítása mindenhol jelen van, mint a fiatalság életrealitásának, helytállásának tényezője. Természetesen ez a fiúkra volt jellemző, a lányoknak a táncalkalmak az udvarlás, a fiúkkal való ismerkedés, az öltözködési kultúra és a divat helyszíneit és alkalmait jelentették, a generációs szocializáció fontos közegét. De a „hangadók” a fiúk voltak, ők voltak a rendezők, rendfenntartók, a tánc kezdeményezői és így tovább. Ennek következtében a munkásklubok általános reprezentációja erőteljes maskulin jelleget mutatott.

Az összetűzések, okoktól függetlenül, a fizikai erő, a rátermettség bizonyításának területei voltak. A munkásság körében ennek különösen nagy jelentősége, akár kultusza volt. Több irányba is hatott ez, pontosabban több elemből tevődött össze. Egyrészt maga a fizikai erő nélkülözhetetlen kvalitás volt nagyon sok szakmában, az erőnlét egyenlő volt a szakmának való megfeleléssel, a szakmai tudással, a termelőképességgel. Ez még a fokozódó gépesítés, a technikai fejlesztések során sem veszített aktualitásából, főleg, hogy a szocialista rendszer propagandája a munkást acélemberként, atlétaként forgalmazta. Bizonyára ennek is megvolt a hatása, de a fiatalság körében az erő mint szakmai kvalitás mellett inkább a fizikai erő mint olyan volt presztízsértékű. Persze, nem volt értéke, ha nem tudta az egyén kihasználni, értékesíteni. A többiek előtt helyt kellett állni, legyőzni a másikat és mindenek előtt bírni a fizikai összetűzéseket. A fiatalok közül sokszor a verekedésben mutatott tudás alapján kerülnek ki a vezető egyéniségek, a kiemelkedő személyek (lásd Willis 2000: 64–65).

Aztán a tánc, a szórakozás, az kérem szépen, érdekes volt. A bőrösöknél, mindig ott gyűltünk össze. Klubok voltak: a fások, a vasasak, a bőrösök. És mesélte az egyik kollégám, aznap nem voltam a táncon a bőrösöknél, de ezt láttam hétfőn, ezt a kicsi kollégámat, hogy az arca el van dagadva.

– Mi van veled, te Pista? Mi történt, pofára estél?

– Nem – azt mondja –, érted, ott ültem a padon, igaz hogy azelőtt egy lányt nem akartam odaadni. Beszélt ő esztelneki hangszílyal. S akkor, ahogy leültem a padra, nézek széjjel, s há szájon rúgtak.

Ez olyan volt, mint amikor a székely megy a Hargitára, s hallja hogy „supp”. S megy tovább, s megint hallja hogy „supp”. Megint megyen, megint hallja „supp”. Hát akkor visszaneztek, s akkor látom, hogy engem ütnének. [És hogyan találta meg ezeket a lehetőségeket? Kolozsváriak vitték, az otthoniak?] Ez tulajdonképpen biológiai falkastilus. Az emberek mentek falkába. Aztán hogy ki vitte a másikat, nem lehetett tudni, egyszer csak láttuk, hogy ott vagyunk. S csináljuk a nagy figurákat ottan. A nagyobbak bátrabban, a kisebbek szerényebben. Ott szedtük fel a kicsi csajokat, ahogy szokták mondani, és abból táplálkoztunk, és ott, kérem szépen, legalább egy hétre való mesélni való volt, az információk összegyűltek. (K. Z., férfi, sz. 1932)

A táncalkalmak fontossága nyilvánvaló, a fiatalság számára a hét kiemelő pontja volt, amelynek hatása a hét többi részében is megnyilvánult, ha nem másban, akkor az élményekről szóló szövegek forgalmazásában, a narratív rekonstrukció élvezetében. A fizikai konfliktusok a csoportosulások velejárait képezték, különösen amikor a lokális határok szimbolikus megsértése történt, vagyis egy más körbe tartozó, egy más telepéről származó egyén vagy csoport jelent meg a helyszínen. Vagy amikor ugyanannak a leánynak a kegyeiért több pretendens is törekedett.

Nyers fizikai erő és szakmai teljesítőképeség mellett egy harmadik forma a verekedni tudás ereje, képessége. Nem volt elég erősnek lenni, hanem megfelelő technikával kellett párosulnia ahhoz, hogy pozitív jellemzője legyen az egyénnek. A verekedni tudás az egyszerű megoldásoktól a hőstettekig mindenféle formában megszövegeződött, az egyén hozzáállása, személyisége és főképpen elbeszélői kvalitásai függvényében. A verekedéssel kapcsolatos értékelések a fiatalok között is történetekben rögzültek, a hírnév és a verekedni tudás egyenlő arányban állt az illetőről szóló narratívákkal. Legnagyobb presztízsnak azok a személyek örvendtek, akikről mások terjesztették a sikeres történeteket, de a mesélők a kutató előtt saját maguk történeteivel igyekeztek hitelesíteni képességeiket, ha lehetséges, akkor kitört kerítések, széttört ablak- és sörösuvegek és egyéb látványos motívumok felsorakoztatásával.

Volt úgy, hogy nem mentem tréningre, s akkor, mit tudom én, közbe jött egy csomó minden, kellett menjek moziba, vagy erre-arra, tekeregni, minden, s aztán valahogy úgy hiányzott, s akkor jöttem a Petru Grozán

lefelé, s láttam valami magas embert, hiába voltam olyan kicsi ember, mentem, és így meglöktem. Azt mondja:

– Ce-i, mă? Ce-i, mă? [Mi van, te?]

– Na, hai încoace! [Na, gyere csak ide!]

Bevittem a kapu alá, mikor bevittem, én már ütöttem, kipp-kopp, elszaladt. Akkor kiabált:

–Ajutor! [Segítség!]

Akkor nem úgy volt, mint most, annyi rendőr volt, jobbra-balra, civilek is megfogtak, hogy mi van. S jött a rendőr:

– Na mi van?

Vigyen be a rendőrségre. Akkor bevittek, s jelentette, hogy né, ez az ember verekedtek, s akkor azt mondja Pali bácsi, magyar ember volt a komisszár:

– Te ki vagy?

Mondom:

– T. Gy., há tetszik ismerni, édesapám a dohánygyárban bádogos volt.

– Éj, az anyád tekergőjét, hát apád egy rendes, becsületes ember volt, hát te ilyen vagy?

– Há, Pali bácsi, nem mentem tréningre, s aztán...

– Na, nu-i nimic, a pasas román volt, trage-i o palmă. [Na, semmi baj.

Húzz le neki egy pofot.]

– Nu, o să-mi dea înapoi. [Nem, mert visszaadja.]

– Dă-i o palmă. [Pofozd meg.]

– Nu. [Nem.]

– Dă tu o palmă. [Adj te neki egy pofot.]

Na, én odasepertem. Na, azt mondja:

– Stai, că dau eu la amândouă. [Várjatok csak, adok én mind a két-tőtöknek.]

Kaptam tőle is egy pofont, és az is kapott. Azt mondja:

– Na, plecați! [Na, menjetez innen!]

– Menjen ki ő, mert megfog, nem merek.

Aztán kijöttem, s aztán úgy nézett a tag, látta, hogy messzi vagyok, akkor elindult. Volt olyan figura, hogy intett, aztán szaladt, ahogy tudott, visszaszaladt a rendőrségre, că vine după mine. Há ezek olyan fiatalemberi kalandok. (T. Gy., férfi, sz. 1929)

A verekedni tudás és általában a fizikai erőnlét gyakran összefüggésben volt a munkások sportolásával, sportúzásával. A sport a hivatalos hatalmi diskurzusnak is kedves témája volt, a szervezeti élet kísérőjelensége, amely a szakszervezetekhez, vállalatokhoz központi direktívaként is kapcsolódott.

Hát régen nekem a szórakozás a kirándulás volt és a sport. Én annak idején, 40 előtti években itt a Brassainak a tornatermében, ha ösmeri, na én ottan ... volt itt Kolozsváron ... úgy hívták azt a sportegyesületet, hogy K.K.S., a Kolozsvári Kereskedők Sportegyesülete, rövidítése a K.K.S. volt. Na én annak tagja voltam, a kasénak, és ott tornáztunk a Brassaiiban, ott voltunk a teremben, az összes terem sportokat lehetett úzni, de csak, mondom, ilyen szórakozásból, nem versenyszerűen, csak szórakozásból. Én tornáztam, elég ügyesen tornáztam én fiatal koromban, én síztem, én korcsolyáztam télen. Na és akkor sokat kirándultunk. (B. I., férfi, sz. 1922)

Fiatal munkások körében a fizikai erő a sikeresség egyik kulcseleme lehetett, ugyanakkor a virtuskodásnak – mint az adott korosztály jellemzőjének – az alapfeltétele. A lányok előtt az illető ifjú státuszának a megerősítését célozta, bizván a kiválasztott személy érdeklődésének a felkeltésében, pozitív befolyásolásában és – ismét – a sikerben.

Alkoholfogyasztás

Egy másik olyan jelenség, amely mind az erőnléttel, mind a virtuskodással, a férfias jelleggel kapcsolatban volt. Ismét a fiatalok hivatalosabb diskurzusa vezette be a témát, arról tudósítva, hogy természetesen létezett büfé a klubokban, ahová illet meginvitálni a táncpartnereket, de a belső szabályzat, az íratlan illemkódex csak mértéletes alkoholfogyasztást engedett meg. Rögtön következett azonban egy „ha” szócskával hozzátoldott eleme a hivatalos diskurzusnak, amely az illem ellen vétők kizárását jelölte meg büntetésként. A habozás nélküli folytatás és a büntetések megléte jelezte, hogy a szabályokat megszegték. Nem is ritkán, ahogyan a további történetekből kiderült. A büfé jelenlétével adott volt az alkohol bármilyen fajta fogyasztásának a lehetősége. A fiatalok virtuskodása sokszor erősebbnek bizonyult az íratlan szabályoknál. A szülői kultúrától sem idegen

alkoholfogyasztás minden közös esemény velejárója volt. A csoportidentitás és általában a munkásidentitás egyik fontos eleme volt az alkoholhoz való viszony, az alkohol bírása, az alkohollal való bánásmód egyensúlyban tartása, de ennek ellenére, az alkohol nagyobb, akár túlzott mennyiségű fogyasztása bizonyos helyzetek velejárója, kötelező része volt. Ismét egy olyan jelenségről van szó, amely nemcsak a munkáskultúrában, hanem a népi és az elitkultúrában is következetesen jelen volt, habár tény, hogy a munkásság, főképpen a lumpenproletáriátus tette „híressé”, vagyis a szegény munkáscsoportok sztereotípiájaként kanonizálódott.

Pintya Nelu volt a banda vezére. Meg volt egy másik, egy Jecan nevezetű, már nem emlékszem úgy a nevekre. Mert ott úgy voltunk, hogy ott a terem előtt volt egy kicsi helyiség, ahol árultak bort, pálinkát. Aztán oda ment a fiatalság, megivott egy pohár bort, egy pohár pálinkát. S elvitte a lányt is, s ott töltöttek neki egy pohár likórt. S akkor úgy kezdetem, hogy:

- Nelule, én lupsai vagyok, Bulgária-telepi.
- Gondoltam. Mi van?
- Te, én veled akarok barát lenni, nem...
- Tudod, hogy hogy lehet velünk barátságot...

Mondom:

- Hányan vagytok?
- Vagyunk vagy hárman-négyen.

Mindjárt mondta, kik. Mert ezek román fiúk voltak, de jól tudtak magyarul. Mondta:

- Gyertek, me itt van egy fiú.

Mondom:

- T. Gy. vagyok.
- Na gyere, Gy., lássuk milyen ember vagy.

Egyből rendeltem három liter bort. Megittuk, minden, megveregettek a vállamat:

- Jöhetsz akármikor, me barátok vagyunk – azt mondja.

Mert ott nem lehetett. Tudja, mit csináltak? Kicsalták az embert a tereméből, mert ott benn nem volt cirkusz soha. Ki az udvarra, sipp-supp két pofot. Ha nem voltál legény, nem ütöttél vissza, akkor:

- Ez gyáva szar, nem nekünk való – s bementek. (T. Gy., férfi, sz. 1929)

A mesélői perspektívában az alkoholfogyasztás kérdése általában több rendbéli kerülővel került elő: habár eleinte a táncalkalmak kulturált velejárájaként jelent meg, későbbi epizódokban már a munkáslét velejárája, korlátlan mennyiségben pedig a „kaland”, az erőpróba, a „vagányság” attribútuma, hogy végül ismét hozzákapcsolódjék a táncalkalmakhoz, ugyanilyen érték szerepben. Nyilvánvaló volt, hogy a szabály ellen vétőknek idővel megkegyelmeztek, és az is, hogy a szabályok egyre jobban meglazultak az évek során, a gardedám eltűnése mellett a szigor enyhülése következett be, valószínűleg a város közkultúrájának, a polgári értékrendnek az általános visszaszorulásával egyszerre. A klubok között is volt különbség, például a fások közismerten „lazább” helyszínt képviseltek, ahová a hatvanas évek vége felé akár gumisizmában is be lehetett menni – ha kifizette az illető a belépői díjat.

Hát mi hát mind a hárman fiatalok voltunk, akkor kerültünk haza a katonaságból, és na, azt mondja a barátom: „Na gyertek – azt mondja – megkaptuk a pénzt az autóért, lemegyünk a Fészekbe – úgy hívták azt, Fészek-bár – lemegyünk a Fészekbe egy vacsorára, s ott elosszuk a pénzt.” Na jó. Hazamentünk mindegyik, megmosakodtunk, átöltöztünk, megyünk a Fészekbe. El is hozta a barátom a pénzt, ezzel probléma nem volt, és nekifogtunk ott a csajokkal hóbörögni. És reggelre, ez, ez úgy 5-6 órakor délután mikor lementünk szombaton, és úgy vasárnap reggel fele a 80 000 lejből nem volt 15 lejem, hogy egy fiákert vegyek, hogy vigyen félig részegen. Nem voltam nagyon berúgva, de azért egész éjjel már ... csak megjárta a fejemet, ilyenkor, mint ma is, vesz az ember egy taxit, és az elviszi haza. Hát akkor taxi ... hát az is volt, de inkább fiákerek voltak. Ott az opera előtt sorba, itt a park ... Avram Iancu oldalán, ottan végig fiákerek álltak. Há itt a Casa Armatei, veszek egy fiákert, hogy vigyen haza. Nem volt 15 lejem, hogy hazavitessem magam egy fiákerrel. A 80 000 lejt, azt hárman egy éjszaka elvertük. Na de ez volt a fiatal éveknek egy ... mondjuk egy kiruccanása. (B. I., férfi, sz. 1922)

Alkoholfogyasztás és pénzköltés gyakori összefüggése egy gyakori példában konkretizálódva – így nevezném meg a fenti esetet. Ami egy másik nézőpontból tékozlásnak és felelőtlenségnek tekinthető, az a fiatalság szempontjából kiruccanás, a „vagány” szerepének való megfelelés, szórakozás formáját ölti magára. A mulatozással elköltött hatalmas összegek

ugyancsak a példaként tekintett arisztokrata vagy nagypolgári kulturális gyakorlatnak sajátosságát képezték, az alkalomhoz a munkásifjak számára (is) a női társaság volt a megfelelő. Ez az eset is azt jelzi, hogy a szubkulturális értékek egymással összekapcsolódva jelentkeztek, egyik a másikat előidézve, a kulturális gyakorlatok megélése rendre az egészt aktivizálta.

Lányokhoz való viszonyulás

A lányok számára is a táncalkalmak a legfontosabb szórakozási és szocializációs formát jelentették. A kiöltözés, a divatnak való megfelelés, a szabályok látszatának fenntartása az ők esetükben bizonyára még hangsúlyosabb volt. Szocializációs közegként a kulturált szórakozás a hasonló társadalmi-kulturális csoportba tartozó lányokkal való kapcsolat-tartás mellett sokkal fontosabb lehetőségeket hordozott: annak az ifjúnak a megtalálását, akiből a leány élete párja lehet. Ezzel nem azt szeretném mondani, hogy a lányok szórakozási igényei ne lettek volna legalább olyan erőteljesek, mint a fiúk igényei, hanem azt, hogy a társadalmi szerepeket jobban felvállalták egy ifjúsági csoportkultúra keretében is, és a mulatozás mellett egy olyan diskurzust fogalmaztak meg és alkalmaztak, amely a fiatalnak lenni állapotát a komoly társ keresésével kapcsolta össze, mentesnek mutatkozva a fiúk maszkulin virtuskodásával rokon vagánykodásuktól. Persze, ők is tetszeni akartak a fiúknak, bátrak és provokatívák is lehettek, de általában véve nem nyilvánítottak ki olyan csoportra vagy korosztályra jellemző attitűdöket, amelyek a szabályok áthágásával, a kulturális praktikák eltúlzásával, az én erőteljes kivetítésével fejezte volna ki a fiatalság megélését.

Inkább függtek a fiúktól, már csak a szervezés, lebonyolítás és az általános csoportszerveződés miatt is, és az általános elvárások, a követendő modellek sem írtak elő mást, mint annak a presztízsét, ha a lánynak komoly partnere van, ami nem zárta ki a népszerűséget, az illető körülrajongását.

Jártam a Leányvárba, jártam a vasúti klubba táncolni, ajaj, minden szombat este mentünk szórakozni, amíg leány voltam. Amikor férjhez mentem, akkor már ültem otthon, nem mentünk, nem olyan volt a férjem, hogy lehetett vele menni. Nem, hamar leitta magát, és kész volt,

annyi volt. Egy-kettő ivott, és kész, lefeküdt. Kereste az ágyat, hogy hova tud lefeküdni. Nem volt olyan, szerette a szórakozást. Hamar berúgott. Nem is mentem vele sokat esküvőre, mert hamar berúgott. [...] Há mentünk úgy, amikor dolgoztam, mentünk szórakozni, mentünk sétálni vasárnap délután. Há mikor, akkor szombaton is dolgoztunk, nem mehattunk. A kendőgyárban szombaton, amikor elvégeztük a dolgunkat, lementünk, megfürödtünk, és visszamentünk, és elkezdtünk táncolni. (K. M., nő, sz. 1926)

A lányoknak a pénzköltés és a presztízs összefüggése a ruházat, a frizura minél nívósabb, egyéni és csoporttízlésnek megfelelő előállításán és kamatoztatásán volt megragadható. Szerepüknek megfelelően a szépséget, a bájt, az eleganciát testesítették meg, amiért a fiúk részéről kötelező higiéniai és viselkedési előírások sokaságát hívták életre. A fiúk viszont az aktívabb szerepüket az előírások és az általuk is forgalmazott hivatalos diskurzusnak való megfeleléssel párhuzamosan más szubkulturális értékekkel is kapcsolatba hozták. Vagyis a fiú sok mindent megtett azért, hogy a csoport, a lányok és a külvilág felé tisztességes, tiszteletre méltó, akár méltóságos megjelenést mutasson, de ugyanakkor magára is fel akarta hívni a figyelmet. És végül szórakozni akart, ami nem mindig tűnt kompatibilisnek a felmutatott szereppel.

Hát még egy érdekes dolog volt itt Kolozsváron, és általában mindenhol. Például vasárnap a korzón rengeteg ember volt. Nem volt olyan sok rádió, nem volt tévé, viszont az embernek volt egy jobb cipője, egy tarka sálja vagy valamije, azt föltekte magára, és akkor két-három barátjával beállt a korzóba, abba a tömeges hullámba, ami ment előre, és szemezett azokkal akik szembe jöttek, nem azokkal, akik hátul voltak. És egy nagyon érdekes dolog volt ez, szombaton és vasárnap, ez minden városban megvolt annak idején. És valahogy szép dolog volt, az ember valahogy kikapcsolódott abból az egyszerű, monoton dologból. Fialat srácok, akkor hárman voltunk barátok, és rengeteg megjegyzést tudtunk összefabrikálni, hogy tudjunk jó nagyokat röhögni rajta. Persze mindenféle dolgokra vonatkozott ez, de csodálatos szép idők voltak azok. Mikor felhúztam a krepptalpú cipőmet, és mikor volt egy olyan, hogy a recsegős talpú cipőmet, kérem! Ott süket volt a hely, csak az hallatszott, semmi más. Ez volt a divat akkor. [kacag] (K. Z., férfi, sz. 1932)

Nem elhanyagolandó a virtuskodásnak azon oldala, melynek megfelelően a hódításban mesteri szintet ért el az ifjú, sok lányt levett a lábáról, valamint az illetlennek tartott bűnbarlangokat is megjárta. A szerelmi kalandoknak presztízsértéke volt, az ifjú identitásának korszecifikus – és nemcsak – alapvető alakzatát képezte a nőcsábász, a „macho”, vagy legalábbis a nőknél is sikeres fiatalember. A munkásklubokban eltöltött táncestéken is egy kettős viselkedésmódnak volt érvénye, legalábbis a szövegek erre engednek következtetni. Az ifjú lehető legjobb öltözetét vette magára, tisztán, fésülten és borotváltan érkezett, kulturáltan táncolt, udvarolt a lányoknak, a fiúkkal pedig beszélgetett. A büfébe invitálta a neki tetsző leányt, ahol ő is mértékelt tartva fogyasztott. Nem lehetett jelen elegendő zsebpénz nélkül, és a lány előtt gavallérnak, pénzét nem sajnáló, de az ételek és italok világában jártas világfiként kellett viselkednie. Emellett viszont az igazi sikertörténetek éppenséggel ettől a viselkedésmódtól való eltérésben gyökereztek, a több lány meghódításában, a pajzán viccelődésben, a verekedésben és más praktikákban. De ekkor sem a szabályok megtörésének az aktusa, ennek a bátorsága képezte a siker döntő részét, hanem a virtuskodásban is megnyilvánuló helytállás, talpraesettség, a sikeres és értelemmel telített szerep felmutatása.

Talpraesettség, élelmesség

Talán az összes eddigi értéket magába foglaló kategória, de mégis indokoltan tartom külön is tárgyalni, mert több más területen is megnyilvánult, az identitás megélésének számos lehetőségét hordozva magában. Ismét egy olyan jelenségről van szó, amely nemcsak a táncestéken nyilvánult meg, hanem bármikor és bárhol, az ifjú munkásembernek az életrevalóságát, pozitív energiáját, feltalálóképességét, általában a helyességét és helytállását bizonyítva. Jelentette egyrészt az egyéni kvalitásokat (rátermettség, bátorság, fizikai erő, éleslátás stb.), másrészt pedig ezeknek a kvalitásoknak a hasznosítását a társadalmi létben. A talpraesettség nem idegen az osztály- vagy csoporttudattól, a fizikai munkát végző emberek, a szakemberek általánosnak fogalmazott jellemzőitől. A férfiaknál még jobban megnyilvánult, egy olyan képet forgalmazva róluk, amelynek megfelelően egy talpraesett ember nemcsak a szakmájához ért, hanem sok máséhoz is, általában a kétkezi munkákhoz és technikai kérdésekhez, valamint jól forog az esze, így mindenhol megél, még a mostoha körülmények között is, mindig azt keresi,

hogyan lehetné könnyebbé életét, és hogyan húzhatja megfelelő hasznot valamely helyzetből. Ez a hozzáállás egy egyszerű bérmunkás „karriert” is képes sikerélménnyé tenni, mert a megszokott munkavégzésen kívül más foglalatosságokkal is kiegészíti az egyén életét.

Egyik első nagy megpróbáltatás a katonaság szokott lenni, amely különösen alkalmas a talpraesettség és élelmesség megnyilvánulásának, hasznosításának a nehéz körülmények átvészélése érdekében. Mind az egyéni kvalitások, mind egy megfelelő szakmai tudás jöhet az illető segítségére.

Nekem nagyon jó dolgom volt a katonaságnál, tudniillik mint autószerelő abba az időbe a katonaság ... akkor kezdték gépesíteni a katonaságot, ... én is, én egy 9 gépkocsizó vonatosztálynál szolgáltam, direkt egy ilyen autós ... ez itt volt Szászfeneszen különben, és ez ... ezért volt nekem nagyon jó dolgom, mert szakember voltam, és nagy szükség volt. Képzelve el, hogy nekem ... én mint újonc katona, fiatal gyerek, 20 éves voltam, és nekem ilyen továbbszolgáló szakaszvezetők voltak beosztottjaim, tudniillik az autóhoz én értettem, és nekem, rám bízta egy ... a kiképző osztálynak egy karbantartó műhelyét vezettem én. Azt vezettem, és egy raktárnak, ami mint ez a szoba kétszer, egy akkora raktár volt ottan alkatrészekkel és az autókhoz szükséges dolgokkal, akinek a raktárnoka volt egy továbbszolgáló szakaszvezető. De az nem adhatott ki a raktárból egy szeget sem, egy csavart sem az én aláírásom nélkül, mert nekem volt teljesen alárendelve. És abban az időben egy szakember nagy ... nagyon sokra volt értékelve, tudniillik kevés volt belőle. (B. I., férfi, sz. 1922)

Az életrevalóság a nehéz helyzetek mellett mind a szakmai, mind a szórakozási tevékenységek mindennapibb szituációiban is megnyilvánult, a klubokban akár az értékeknek, az elvárásoknak való megfelelésben, akár a sikeres udvarlás művészetében, akár az erőpróbák túlvészelésében. De nem kellett a klubig elmenni, hanem a mindennapi élet apró történései is életre hívták az egyén adottságait. Egy szokatlan helyzet, egy kisebb akadály, egy gyors döntés szükségessége – mind narratív elemek lesznek egy élettörténet perspektívája szerint rendeződve.

Hát a közszállításnak van egy nagyon szép emlékem, mert nem tudom, mert a Hétvezér-téren laktam eleinte, Kodály Zoltán utca 7 szám alatt, és már nem tudom hányas autóbusz volt, de én azt az autóbust minden

áron el akartam érni. Becsukódott az autóbusz ... az ajtaja rossz volt, és elfért a lábam éppen csak ott az ajtónál. Hát a sofőr mit csináljon, látta ezt a kamaszt ott csüngen, azt mondta magában, mint hogy elveszítsen egy kanyarban, inkább megállott, és engem szörnyen lekaptak az utasok ottan. És csodálkoztam, hogy mér kapnak le engem, mikor én csak le akarok ülni. „Há maga nem gondolkozik uram? Há maga hova teszi a lábát? Há maga mit csinál?” Föl se vettem, és mentem tovább. A sofőr nem szidott meg, mert elég volt. Hogy mit gondolt rólam, és mit mormolhatott, az az ő dolga. Tehát volt egy kicsi érdekes Uz Bence-i stílusa a dolognak, mert én ugye, nem nőttem bele ebbe a forgalomba, de abba belenőttem, hogy innentől idáig mindig el kell érni időben. Mert ha nem, akkor biztos valami baj lesz. (K. Z., férfi, sz. 1932)

Az összes előző elemet magába olvasztva, a talpraesettségek egy olyan általános kategóriának felel meg, amely magán a teljes élettörténeten végigvonul, tehát az egyén identitásának egyik legállandóbb formája, egy – ez alkalommal – kép, egy szerep, amely a többi narratív egységet is áthangolja. A biográfia kulcseleme értelmezési helyzetekben, azaz olyankor, amikor a mesélő, saját narratív perspektívája mentén explicit és implicit módon nyilatkozik saját életéről, értelmezi a történeteket, vagy úgy formálja meg a kutató előtt, hogy az értelmezési szándék nyilvánvaló.

Összegzés

Ha áttekintjük az eddigieket, akkor azt mondhatjuk, hogy a csoportidentitást a szubkulturális elemek erőteljesen maszkulinizált felvállalása alkotja meg, az ezeknek való megfelelés által az egyén megéli azt, hogy mit jelent fiatalnak lenni, „vagánynak” lenni, megélni az életnek ezt a periódusát úgy, ahogyan a kulturális minták által lehetséges és elvárt – mindez azonban a hivatalos diskurzusnak megfelelő más kulturális minták (kulturáltság, előkelőség, tiszteletreméltóság) leple alatt.

A munkásklubok kulturális miliője, a hozzá kapcsolódó tevékenységek és attitűdök nem álltak izoláltan a nagyvilágban, hanem időben és térben is találunk párhuzamokat. A mai ifjúsági csoportkultúrák mellett, a város többi csoportjainak a szórakozási gyakorlatai mellett a tradicionálisan meghatározott népi kultúra is tartalmaz hasonló jelenségeket. Akárcsak

az ipari munkásság vagy a kisiparosság esetében, a parasztság körében is a nemi szerepek hasonló értékeket fogalmaztak meg. A legények esetében ezt azt jelentette, hogy a jelenlétük legyen észrevehető, nyilvánuljon meg a testi erejük, összekapcsolódva a virtuskodással (erőpróba, tánc, verekedés), ugyanakkor a pipázás és cigarettázás, a külső megjelenés és az udvarlás, szeretőtartás is a fejlettségüket, felnőttiségüket erősítette meg. A férfiak társadalmi szerepe pedig ötvözte a család eltartásának kötelességét, a családfői tekintélyt az erővel, a betegség ismeretlen voltával, az eszességgel, alkoholbírással, vallásossággal, egy erős önérvényesítő és kommunikációs képességgel (Jávor 2000: 618–628). Csupán két példa alapján illusztrálom ezt, Pozsony Ferencnek a (szász) legényegyletekről és Keszeg Vilmosnak a májusfaállításról szóló eredményei alapján. A legények szervezkedése folytán olyan csoportosulási alkalmakra kerülhetett sor, amelyeknek a munkásklubok szórakozási tevékenységéhez hasonló forgatókönyvük volt, és ahol hasonló kulturális értékek csomópontjai, sűrűsödési tendenciái nyilvánultak meg. A legényegyletek funkciói közül az egyik legfontosabb feladat a fiatalok szabadidejének és a különböző táncmulatságoknak a megszervezése volt, ahol a lányokkal való foglalkozás, a hozzájuk való viszony hasonló szabályok mentén alakult, és amely végül is a fiatalok szocializációját és társadalmi integrációját szolgálta. A legényegyletek beavatási rítusai pedig a jól ismert elemeket tartalmazták: fizikai erő bizonyítása, tűrőképesség bizonyítása, töménytelen alkoholfogyasztás (Pozsony 2009: 70–82). A májusfaállításkor a fiatalok csoportja akár szubkulturális megnyilvánulásnak is tekinthető aktivitást folytatott, a falu terének és az éjszaka birtokbavételének gesztusával, a nagy mennyiségű alkohol fogyasztásával, a lányok irányába véghezvitt jelzések és ezáltal viszonyulások kinyilvánításával sajátos kulturális – adott életkorhoz fűződő – értékrögzítést és -jelentést mutatott fel (Keszeg V. 2007a). A rend felrúgásával, a lázadás látszatával véghezvitt kulturális kommunikáció tulajdonképpen egy életkor, egy nemi szerep kinyilvánítását, gyakorlását jelentette. A munkásság esetében a táncalkalmak nem igazán lázadást jelentettek, hanem más kulturális minták felvételét és megélését, ezek által egy kilépési gyakorlatot, amely az identitásra határozott hatással volt. Az öltözködési, higiéniai előírások, a tánc etikettje, a szocializálás szabályai által, de ezekkel párhuzamosan a virtuskodás, az erőpróbák és egyéb szubkulturális viselkedések által az egyén a korosztályának megfelelő élet teljes megélését érzékelhette. De mindez nem volt független többi

társadalmi és kulturális viszonyaitól, identitásának más megnyilvánulási formáitól. Az akkori városi lét egyik szegmense a generációs és foglalkozási sajátosságok alapján jelölte meg a város terét, kiemelve a neki fontos helyszíneket, a hozzárendelt praxisokkal egyetemben.

Szakirodalom

ASZTALOS Lajos

2004 *Kolozsvár. Helynév- és településtörténeti adattár*. Kolozsvár Társaság–Polis Könyvkiadó, Kolozsvár.

ATKINSON, Robert

2006 *Povestea vieții. Interviu*. Polirom, Iași.

BÖGRE Zsuzsanna (szerk.)

2007 *Élettörténet a társadalomtudományokban*. (Pázmány Társadalomtudomány, 6.) Loisir Könyvkiadó–PPKE BTK Szociológia Intézete, Budapest–Piliscsaba.

GYÁNI Gábor

2000 Emlékezés és oral history. In: *Uő: Emlékezés, emlékezet és a történelem elbeszélése*. Napvilág Kiadó, Budapest, 128–144.

GYARMATI Zsolt

2005 *Nyilvánosság és magánélet a békeidők Kolozsvárán*. (Ariadné Könyvek.) Komp-Press–Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár.

HOFER Tamás – NIEDERMÜLLER Péter (eds.)

1988 *Life History as Cultural Construction/Performance. Proceedings of the IIIrd American–Hungarian Folklore Conference Held in Budapest, 16–22 August, 1987*. The Ethnographic Institute of the Hungarian Academy of Sciences, Budapest.

JÁVOR Kata

2000 A magyar paraszti erkölcs és magatartás. In: Paládi-Kovács Attila (főszerk.): *Magyar Néprajz VIII. Társadalom*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 601–692.

KESZEG Vilmos

2007a Van-e szubkultúrája a népi kultúrának? In: Jakab Albert Zsolt – Keszeg Vilmos (szerk.): *Csoportok és kultúrák. Tanulmányok szubkultúrákról*. (Krizsa Könyvek, 29.) BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék–Krizsa János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 253–294.

- 2007b Élettörténetek populáris regiszterekben. In: Jakab Albert Zsolt – Keszeg Anna – Keszeg Vilmos (szerk.): *Emberk, életpályák, élettörténetek.* (Kriza Könyvek, 30.) BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék–Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 151–197.
- LEJEUNE, Philippe
2003 *Önéletírás, élettörténet, napló.* L`Harmattan, Budapest.
- MANDELBAUM, David G.
1982 Egy életrajzi tanulmány: Gandhi. In: Küllös Imola (szerk.): *Az életrajzi módszer.* (Documentatio Ethnographica, 9.) MTA Néprajzi Kutatócsoport, Budapest, 29–45.
- NIEDERMÜLLER Péter
1987 Urban Anthropology and the Life History. In: Paládi-Kovács Attila – Szarvas Zsuzsánna (eds.): *Village and Town.* Hungarian Ethnographical Society, Budapest, 151–158.
- 1988 Élettörténet és életrajzi elbeszélés. *Ethnographia* XCIX. (3–4) 376–390.
- PÁ CZKÁN Éva
2002 *Kopasz föld. Mentalitás- és szövegvizsgálat egy élettörténet elemzésének alapján.* (Kriza Könyvek, 13.) Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár.
- PILLICH László
1985 *Városom évgyűrüi.* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.
- POZSONY Ferenc
2009 *Erdély népei. Szászok, örmények, székely szombatosok, cigányok.* (Néprajzi Egyetemi Jegyzetek, 6.) KJNT–BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, Kolozsvár.
- THORNTON, Sarah
1996 *Club Cultures: Music, Media and Subcultural Capital.* Wesleyan University Press, London.
- VAJDA András
2008 Az írás és az írott szó szerepe egy parasztember életében. In: Berekméri István Andrásé: *Minden poklokon keresztül.* Sajtó alá rendezte és a kísérő tanulmányt írta Vajda András. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 63–112.
- VULTUR, Smaranda (coord.)
1998 *Lumi în destine. Memoria generațiilor de început de secol din Banat.* Editura Nemira, București.

WILLIS, Paul

2000 *A skacok. Iskolai ellenkultúra, munkáskultúra*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.

Reprezențații narative și practici subculturale: tineri clujeni în cluburile muncitorești din anii 1950–1960

Studiul de față prezintă un segment dintr-o cercetare mai amplă cu privire la cluburile muncitorești din Clujul anilor 1950–1960. Focusează pe analiza unor texte biografice, pe baza cărora scoate la lumină o dihotomie între discursurile oficiale și reprezentațiile narative, respectiv unele practici, atitudini cu tentă subculturală, care se pot deduce din texte. Se pare că în spatele imaginii oficiale a clubului muncitoresc, ca cămin al educării și conștientizării socialiste, bântuie o grupare subculturală, o activitate de a petrece timpul liber conform cerințelor generațiilor actuale, cu elemente specifice masculine, ca exprimarea forței fizice, consumul de alcool, relațiile față de fete, respectiv un spirit descurcăreț ce se manifestă în mai toate situațiile.

Narrative Representations and Subcultural Practices: the Youth in the Working Class Clubs from Cluj in the 1950s–1960s

The present study represents a segment from a larger research regarding the clubs of the working class during the 1950s and 1960s in Cluj. It focuses on the analysis of some biographic narratives, based on which it brings to light a dichotomy between the official discourses and narrative representations, respectively some practices, attitudes of subcultural character, which can be deducted from the texts. It seems like in the back of the official image of the club, as a home of socialist education and consciousness, it haunts a subcultural formation, a subcultural activity to spend free time according to the requirements of young generations, with specific masculine elements like the exposure of physical strength, alcohol consumption, the relation to girls, and a lively spirits, which manifests itself in almost all the possible situations.